

Андрій Чуткий

ІСТОРІЯ КИЇВСЬКОГО КОМЕРЦІЙНОГО ІНСТИТУТУ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РЕГІОНІВ ТА ЗАГАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХХ ст.

Стаття акцентує увагу на важливості дослідження історії Київського комерційного інституту – тема, що має цінність як для регіональної, так і загальної історії України. Можливості для вивчення регіональної історії крізь призму історії цього ВНЗ демонструється на прикладі Чернігівщини. Загальна ж історія розглядається через «справу Сташевського», що дозволяє показати процес кризи професорської культури і світоглядної системи всього українського суспільства початку ХХ ст. Наводяться тексти низки нововиявлених документів з цієї «справи».

Ключові слова: М. В. Довнар-Запольський, професорська культура, Київський комерційний інститут.

Актуальність теми зумовлена особливістю самої «справи Сташевського», що розкриває не лише особистості її фігурантів (один з яких був на той час уже знаним науковцем та громадським діячем), але й допомагає простежити процес кризи старої системи цінностей, що сформувались у ХІХ ст. і які гинули в умовах Першої світової війни та подальших революційних пертурбацій. Ця ж тема, своєю чергою, вписується у рамки історії України початку ХХ ст. загалом, тобто одного із переломних і знакових моментів вітчизняної історії, коли вкотре докорінно змінювався характер її подальшого розвитку. Отже, крізь призму «справи Сташевського» можна розкрити як питання мікро-, так і макроісторії України початку ХХ ст., а таке поєднання, на нашу думку, є найперспективнішим напрямом історичних досліджень. Таким чином, актуальність цієї теми є цілком незаперечною.

Притому ця справа розгорталась особливо гостро у стінах Київського комерційного інституту (далі – ККІ). Це був перший вітчизняний ВНЗ економічного профілю, заснований за приватної ініціативи і до 1920 р. залишався приватним вишем [13; 10]. Як результат, він являв собою унікальний навчальний заклад, у якому практично були зняті діючі в інших навчальних закладах Російської імперії обмеження щодо прийому осіб жіночої статі, представників національних меншин тощо. Зокрема не чинилось жодних перешкод до вступу представників непривілейованих станів. Як результат – ККІ став чи не єдиним з-поміж діючих на початку ХХ ст. на українських теренах ВНЗ, що мав демократичне обличчя [16; 15]. Демократизм традицій та внутрішньо-інститутського життя загалом зумовлювався тим, що основна маса студентського складу була вихідцями з селянства, міщан та інших непривілейованих категорій [2, оп. 2-7; 9; 11; 12]. При цьому особливо багато було вихідців із сусідніх українських губерній. Для таких осіб це був чи не єдиний шанс здобути вищу освіту.

© Чуткий Андрій Іванович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та теорії господарства Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана (КНЕУ), директор Музею історії КНЕУ.

Відповідно ККІ досить швидко наповнюється вихідцями з Київської та сусідніх губерній (особливо ж Чернігівської, Волинської, Подільської та Полтавської). Це засвідчується як особовими справами самих студентів, так і створенням у стінах ККІ численних студентських земляцтв, організованих за територіальним принципом [2, оп. 8, спр. 5-8, 134 та ін.]. У їхньому переліку було й численне Чернігівське земляцтво [2, оп. 8, спр. 320, арк. 1, 2].

Саме у ККІ здобув вищу освіту виходець із сусідньої Чернігівської губернії П.Г. Тичина (в архівній справі значиться під прізвищем «Тичинін») (територія губернії починалась одразу ж на лівому березі Дніпра, тобто була найближчою до місця розташування ККІ – ряд повітів цієї губернії були навіть ближчими до ККІ ніж деякі повіти Київської губернії) [2, оп. 5, спр. 8080]. Він учився у ККІ з 1913 по 1917 р. (на економічному відділенні) і саме під час цього періоду відбулося становлення його як письменника. І це не був простий збіг – демократичність та всебічні умови для розвитку інтересів студентства забезпечувались діяльністю різноманітних товариств, зокрема й музично-вокально-літературно-драматичного гуртка [2, оп. 8, спр. 5]. А у рік закінчення П. Г. Тичиною навчання в інституті до ККІ (також на економічне відділення, що зумовлювалось меншою вартістю освіти на ньому, порівняно із іншим відділенням інституту – комерційно-технічним) поступив ще один його славетний земляк – О. П. Довженко [2, оп. 5, спр. 2508, арк. 1]. На той час він уже здобув середню освіту і розпочав трудову діяльність – з листопада 1914 р. викладав у Другому Житомирському вищому початковому училищі [2, оп. 5, спр. 2508, арк. 6-7]. У ККІ він навчався, відповідно до записів у заліковій книжці, до 1920 р. [2, оп. 5, спр. 2508, арк. 18]. Тож на базі ґрунтовного вивчення матеріалів з багатющого архіву ККІ можна зробити чимало для справи реконструкції питання регіональної (обласної) історії України, а саме – в контексті деталізації обставин біографії визначних осіб та з'ясування спрямування вихідців із різних українських земель на здобуття вищої освіти.

Якщо ж брати вимір загальної історії України, то він так само доповнюється і збагачується завдяки дослідженню історії ККІ. Зокрема вивчення історії ККІ сприяє поглибленню знань з історії вищої освіти, студентських та загалом національно-визвольних рухів тощо. Зрештою, у стінах ККІ розгорівся і конфлікт між його засновником та першим ректором, визначним істориком та етнографом М.В. Довнар-Запольським та його учнем Є. Д. Сташевським, цікавий у тому сенсі, що через його призму можна побачити процес вмирання сформованої у ХІХ ст. професорської культури (і загалом комплексу духовної культури попередньої епохи) та народження нової, а рівно ж і сам процес цієї заміни. «Справа Сташевського» у цьому відношенні чи не поодиноким, що мала свого часу значний резонанс, тяглась понад п'ять років і головне – може бути реконструйована завдяки збереженим документам, які й дозволяють провести її реконструкцію.

За основу джерельної бази взято особову справу Є. Д. Сташевського, що відкладалась у архіві Київського комерційного інституту і нині зберігається в Державному архіві м. Києва [3, оп. 2, спр. 354] і яка до цього часу не залучалась до наукового обігу, а також і ряд ін. справ із цього архіву [2; 3]. Відомі на сьогодні аспекти власне «справи Сташевського» беруться з відповідної історіографії цієї теми [4, с. 140-191; 5; 6; 14]. Щоправда, і досі ця тема залишається мало досліджуваною, і це при такій її важливості та актуальності. Тому своїм черговим дослідженням ставив за мету привернути й увагу інших науковців до цієї теми, а рівно ж і збагатити її публікацією раніше не відомих документів.

«Справа Сташевського» почала розгортатись у 1912 р., проте особливої гостроти набула після початку Першої світової війни та наростання революційної ситуації у Російській імперії. І це закономірно – кожна з політичних сторін (особливо ж ліберальний табір та консерватори) прагнули використати її на власну користь – ліберали, аби довести злочинність дій своїх опонентів (Є. Д. Сташевський був відомий своїми монархічними настроями, а також родичанням через шлюб із донькою відомого київського монархіста та чорносотенця А. Я. Антоновича); консерватори ж захищали Є.

Д. Сташевського, зображаючи його як невинну жертву розлючених лібералів. До 1917 р. Сташевський в основному захищався і при цьому звинувачував у зведенні на нього безпідставних звинувачень, зокрема, і з боку свого колишнього вчителя і особи, що протегувала початок його професійної кар'єри М. В. Довнар-Запольського [4, с. 142-150]. Проте наростання революційної ситуації наприкінці 1916 – на початку 1917 р. і зрештою лютнева революція 1917 р. дозволила йому діяти ще брутальніше. Використовуючи розбурханість студентства, він звернувся до нього за підтримкою. Зокрема на початку 1917 р. Сташевський особисто скликав студентську сходку у стінах ККІ (до якого він, між іншим поступив на роботу завдяки сприянню М. В. Довнар-Запольського) і на ній звинуватив у переслідуваннях з боку «реакційного» ректора, тобто М. В. Довнар-Запольського. Останній був вимушений звернутись до колишнього студента з вимогою не проводити подібних зібрань, але Є. Д. Сташевський відписався, що це була не його ініціатива і він не причетний [3, оп. 2 спр. 354, арк. 75]. Проте підбурювання студентства не припинились, що зумовлювалось сприятливістю ситуації: у студентському середовищі нагору вийшли найтемніші елементи в усіх тогочасних ВНЗ, що зрештою спричинило до відставки всіх тогочасних ректорів [див.: 8; 7; 4]. На цій хвилі легко вдалось усунути з ректорства і М. В. Довнар-Запольського. При цьому ректор як людина інтелігентна, порядна, далека від скандалів, добровільно склав свої обов'язки на знак обурення через втручання студентства в управління інститутом [1, оп. 1, спр. 52, арк. 221].

Однак Сташевський на цьому не зупинився. За його ініціативи цькування М. В. Довнар-Запольського тривало й далі. При цьому він керувався не лише прагненням помсти, але й суто практичним розрахунком – усуваючи М. В. Довнар-Запольського з ККІ, він водночас перебирав на себе аудиторне навантаження (а отже, і заробітну плату) Митрофана Вікторовича в інституті [14]. Зрештою, починаючи з другого семестру 1917–1918 навчального року Є. Д. Сташевський цілком перебрив на себе все аудиторне навантаження М. В. Довнар-Запольського, що засвідчується й розкладом занять в інституті навесні 1918 р. [2, оп. 8, спр. 65, арк. 20]. Окрім цього, одразу ж після арешту М. В. Довнар-Запольського Є. Д. Сташевський звернувся до нового ректора ККІ К. Г. Воблого з офіційним листом (загальним обсягом 7 рукописних сторінок), в якому доводив свою невинуватість у крадіжці документів з московських архівів і водночас звинувачував у наклепництві М. В. Довнар-Запольського [3, оп. 2 спр. 354, арк. 87-90]. Звичайно, це був верх цинізму. По-перше, листа було написано після зміни влади і в умовах революційної ситуації загалом, що означало неможливість отримати відповідні матеріали з Москви, відсутність посадових осіб, що були у курсі цієї справи, тощо. А найголовніше – М. В. Довнар-Запольський був арештований і тому не тільки не міг захищатись (саме його звинувачував Є. Д. Сташевський у «розкручуванні» своєї справи), але й це був додатковий аргумент на користь його засудження.

Розуміючи всю безкарність, Є. Д. Сташевський тим часом продовжував робити власну кар'єру, сам перебіг якої засвідчував усю його безпринципність. Так, в умовах перебування при владі у Києві Центральної Ради він (попри своє українофобство і монархічні симпатії, за що його зрештою і репресують у 1938 р.) з 2 квітня 1918 р. став секретарем комерційно-технічного факультету [3, оп. 2, спр. 354, арк. 77]. Під час же перебування у Києві більшовиків навесні 1919 р. він уже був ректором Близькосхідного університету, зберігши при цьому й усі посади у ККІ [3, оп. 2, спр. 354, арк. 91]. Коли ж владу у Києві здобули денікінці, то Є. Д. Сташевський став і деканом комерційно-технічного факультету ККІ [3, оп. 2, спр. 354, арк. 100]. За період денікінської влади він загалом почував себе найкомфортніше – не лише був обраний деканом одного із двох факультетів ККІ, але й їздив до ставки головнокомандувача Добровольчої армії для вирішення всіх питань, пов'язаних із ККІ. Саме тому він вирішив за краще втекти з міста після відступу денікінців і чергового приходу до влади в Україні більшовиків – з грудня 1919 р. він уже не числився у штаті ККІ [3, оп. 2, спр. 354, арк. 112] і повернувся до викладання у ньому лише за кілька років.

Усі його наукові дослідження цього періоду стають цілком кон'юнктурними, підпорядкованими ідеології пануючої політичної сили.

Таким чином, дослідження «справи Сташевського» та подальшої долі обох головних її фігурантів (Є. Д. Сташевського та М. В. Довнар-Запольського) показує, як складові духовної культури, світоглядних ціннісних установок старої інтелігенції (уособленої М. В. Довнар-Запольським) та нової (в особі Є. Д. Сташевського), а рівно ж і того, як відбувалася зміна обох її поколінь у перші десятиліття ХХ ст. Всі ці процеси, як видно, відбувались у тісному взаємозв'язку і під впливом загально-історичних змін тієї епохи і є цікавими та важливими для подальшого, глибшого, вивчення, оскільки допоможуть пояснити дії суспільства загалом.

1. Державний архів м. Києва. Ф. 16.
2. Державний архів м. Києва. Ф. 153.
3. Державний архів м. Києва. Ф. 871.
4. Alma mater. Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917-1920. Матеріали, документи, спогади. – Кн. 1. – К.: Прайм, 2000. – 697 с.
5. Карпусь Д.О. Діяльність Київської історико-економічної школи М.В. Довнар-Запольського (1901-1919 рр.) Д.О. Карпусь / Автореферат дис. канд. іст. н. – К., 2008. – 18 с.
6. Карпусь Д. «Справа Сташевського» та її місце в історії київської історико-економічної школи М.В. Довнар-Запольського / Д. Карпусь // Семья міжнародных Доунараускія читанні. – Гомель, 2010. – С. 59-64.
7. Спекторский Е.В. Столетие Киевского университета св. Владимира / Е.В. Спекторский. – Белград, 1935. – Репринт. вид. – К.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2007. – 104 с.
8. Харківський університет ХІХ – початку ХХ століття у спогадах його професорів та вихованців: У 2-х тт. Т. 1 / Укл.: Б.П. Зайцев, В.Ю. Іваненко, В.І. Фадєєв, С.М. Пуделко, Б.К. Мигаль, С.І. Посохов; Вступ. стаття В.І. Іваненко; Наук. ред.: С.І. Посохов. – Харків: «Видавництво Сага», 2010. – 540 с. – Т. 2 / Уклад.: Б.П. Зайцев, В.Ю. Іваненко, В.І. Фадєєв, С.М. Пуделко, Б.К. Мигаль, С.І. Посохов. – Х.: «Видавництво Сага», 2010. – 550 с.
9. Чуткий А.І. Викладацькі кадри та склад студентства Вищих комерційних курсів у Києві (1906-1908 рр.) / А.І. Чуткий // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2011. – Вип. 63. – С. 218-229.
10. Чуткий А.І. М.В. Довнар-Запольський і справа вищої економічної освіти в Україні / А.І. Чуткий // Історичний журнал. – № 4. – 2007. – С. 84-92.
11. Чуткий А.І. Еволюція студентського контингенту Київського комерційного інституту / А.І. Чуткий // Київська старовина. – 2010. – № 1. – С. 35-45.
12. Чуткий А.І. Етнічний склад студентського контингенту та національне питання в Київському комерційному інституті / А.І. Чуткий // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2011. – Вип. 65. – С. 126-138.
13. Чуткий А.І. Київські вищі комерційні курси: від заснування до трансформації на Київський комерційний інститут / А.І. Чуткий // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2011. – № 3. – С. 128-135.
14. Чуткий А.І. Питання зміни професорської культури в Києві на початку ХХ ст.: «справа Є.Д. Сташевського» та припинення М.В. Довнар-Запольським роботи в Київському комерційному інституті / А.І. Чуткий // Гілея. – 2011. – № 49 (№ 7). – С. 77-83.
15. Чуткий А.І. Самоорганізація студентства Київського комерційного інституту як одна із складових історії зародження профспілкового руху в Україні / А.І. Чуткий // Гілея. – 2011. – Вип. 51 (№ 9). – С. 40-46.
16. Чуткий А.І. Український студентський гурток у Київському комерційному інституті (1908 – 1914 рр.) / А.І. Чуткий // Пам'ятки: археографічний щорічник. – К., 2008. – Т. 8. – С. 122-128.

Документи

№ 1

Рапорт Є. Д. Сташевського до Навчального комітету Київського комерційного інституту від 26.04. 1917 р.

«Господину директору Киевского коммерческого института

Рапорт

В исполнение постановления Учебного комитета мною в конце февраля был предоставлен рапорт, в котором я довел до сведения Учебного Комитета о мерах, принятых мною для правильного освещения моего дела, опубликованного в газетах и для своей реабилитации.

Таковыми мерами являлись: 1) письмо в редакцию Киевской Мысли (22 февраля 1917 г.), в котором я устанавливал сущность дела; 2) обращение к суду по обвинению в клевете. Клевету я усматривал в освещении всего хода прохождения мною ученой службы, в утверждении что я получил кафедру по политическим соображениям, и благодаря прошению и хлопотам профессоров определенного лагеря, в приписывании мне похищения несуществующих документов громадной политической важности и в утверждении, что в моем деле есть наличие кражи. Повторяя теперь опять рапорт, я имею честь доложить Учебному Комитету, что судебное разбирательство по всей видимости состоится в мае месяце текущего года. Данные, добытые им, равно как и формулировка приговора будут сообщены мною Учебному Комитету.

26 апреля 1917 г. Проф. Сташевский»

(ДАК. Ф. 871, оп. 2 спр. 354, арк. 70).

№ 2

Офіційний лист Є. Д. Сташевського до директора Київського комерційного інституту М. В. Довнар-Запольського (початок 1917 р.)

«Его Превосходительству Г. Директору Киевского коммерческого института

Получив отношение Ваше от 18 января 1917 г. за № 532, имею честь сообщить Вам, что я: 1) принял его к сведению и исполнению, 2) на вывешивание объявлений, о котором Вы говорите, я никого не уполномочивал, 3) аудиторию в судебный трибунал не превращал.

Е. Сташевский»

(ДАК. Ф. 871, оп. 2 спр. 354, арк. 75).

№ 3

Лист Є. Д. Сташевського до ректора Київського комерційного інституту (квітень 1918 р.)

«Милостивый государь г. Ректор

Прошу вас довести до сведения Совета мое нижеследующее заявление:

Вы знаете, и конечно помните, что после официального расследования моего так называемого «дела о документах архива» бывшим Министром Нар. Просв. гр. Игнатьевым и прекращения такового, в январе 1917 г. в газетах появилась «докладная записка» московских профессоров, а за нею ряд заметок и статей, посвященных мне и имевших своим предметом ту же историю о документах.

Мне инкриминировали со ссылкой на «докладную записку» московских профессоров и на авторитетную беседу с одним из «выдающихся русских историков», кражу «документов, которые представляли из себя уники и имели не только большую историческую ценность, но огромное политическое значение. В частности, среди похищенных мною документов с подчеркиванием называли ограничительную запись царя Михаила и писцовый наказ с «любопытнейшей бытовой пометкой».

Сопоставляя характер этих документов со всей моей биографией, специально для

этой цели написанной Киевской Мыслью, делали вывод о мотивах моего деяния. Мотивов называли несколько: для ограничительной записи царя Михаила – политический, здесь между прочим для доказательства ссылались на мою диссертацию «Очерки по истории царствования Михаила Федоровича», будто бы приноровленную к условиям политического момента и содержащую в себе развитие положения о неограниченности власти царя Михаила, с этим ставили в связь получение мною ученой степени, затем кафедры профессора, а по некоторым показаниям и придворного звания. Для других документов (писцовый наказ) выдумывали мотив (**арк. 87**). Но во всех вариантах со ссылкой на докладную записку.

Напомню, что весь этот материал рекламировался в момент кульминационного развития политической борьбы в России, накануне государственного переворота, моему делу была придана известная политическая окраска, общественный характер, и в частности Киевская Мысль в период обличения требовала меня на суд общественного мнения, что не мешало ей, однако, отказывать мне тогда в помещении моих писем с опровержением и разъяснением, а впоследствии в принятии того общественного суда чести, который был уже организован и который по моему предложению должен был разобрать дело и вынести решение. Киевская Мысль находила, что общественный суд для нее неприемлем, что я фактом подачи в отставку в Институте признал или подтвердил правильность сообщений обо мне.

Уже к осени 1917 г. после моих писем, обращенных в редакции газет, после брошюры декана Историко-филологического факультета проф. Н. М. Бубнова (**вочевидь, мова йде про брошуру М. М. Бубнова «Сага про праву професуру Університету св. Володимира».** – А.Ч.) и после опубликования отказа Киевской Мысли (в лице ее сотрудника г. Чаговца) от третейского суда чести – сущность и происхождение того, что теперь официально признано «травлей не стеснявшейся в нечистоплотных происках», выяснились настолько, что это дает мне возможность продолжать мне ученую деятельность в Киевском Коммерческом Институте, о чем мне было сообщено от имени товарищей по Совету и чем меня поставили в известность и студенты, которые до этой поры воздерживались от (**арк. 87 зв.**) каких бы то ни было решений.

Я должен с чувством самой глубокой признательности отметить это объективное и вместе с тем товарищеское отношение ко мне Совета института. Благодаря этому я собственно говоря и прожил этот тяжелый для меня год, дни которого были так длинны для меня, мучительны.

Большая часть пожеланий моих товарищей по Совету Института в смысле моей реабилитации мною давно уже исполнена, но так как в бумаге непрономерованной и недатированной, но имеющей подпись бывшего директора Института проф. М. В. Довнар-Запольского читается также пожелание, чтобы я реабилитировал себя еще и судебным порядком, то я прошу Вас, глубокоуважаемый Ректор, довести до сведения Совета нижеследующее:

После отказа Киевской Мысли от суда чести я обратился к защите уголовного суда и т.к. начиная судебный процесс (по обвинению в клевете редактора и сотрудников Киевской Мысли) я руководился одним желанием доказать, что я не совершил того, в чем меня обвиняли, и не повинен в том, что приписывали мне, то я добился назначения предварительного следствия.

Результатом следствия явилось подробное, мотивированное и обоснованное постановление судебного следователя, официальную копию которого при сем прилагаю (**у матеріалах цієї справи вона відсутня.** – А.Ч.). Постановление основано на документах, осмотрах свидетельских показаниях и содержит две части. Первая и наиболее существенная и уже во всяком случае единственно важная для меня, это часть, посвященная установлению несоответствия того, что обо мне писали, с тем, что имело место в действительности. Эта часть заканчивается моей реабилитацией. И вторая часть – в ней содержится мотивированное (**арк. 88**) постановление судебного следователя о привлечении к уголовной ответственности гг. Тарнавского, Чаговца и проф. Довнар-Запольского, который привлечен к делу уже после следствия и кото-

рого судебного следователь признал «вдохновителем поднятого против Сташевского похода в печати».

Едва ли не самой характерной деталью первой части для меня явилось установление апокрифичности указанной выше «докладной записки», этого фундамента всего возведенного над моею честью и добрым именем здания клеветы. Такой Записки, как это установлено ректором Московского университета М. К. Любавским, «московские профессора не составляли и о существовании его им ничего не известно», не поступала это Записка и в Министерство Народного Просвещения, куда по его указанию она была представлена.

Сведения, сообщенные в этой записке, детализированные в последующих статьях и в известной их части по прочтении одним из ораторов в частном совещании с указанием на их бесспорную точность, не видя ни одного из тех документов, «похищение» которых мне было инкриминировано, как это видно из удостоверения архива при деле, у меня не было и за мною не числилось. В частности ограничительной записки царя Михаила, драгоценнейшего по словам газет уника, не существовало и даже не могло существовать. Редчайшего писцового наказа с любопытнейшей бытовой пометой, «похищение» которого за «докладной запиской» мне инкриминировал тот же оратор в совещании, так же за мной никогда не числилось.

Документы, которые были у меня, представляли (**арк. 88 зв.**), как то было установлено удостоверением архива, самобытные грамоты финансового характера. Ни редкости, ни рыночной цены, ни тем более политического и общественного значения они не имели, характера подмены не носили. Это были самые рядовые документы, пригодные для рядовой работы, некоторые из этих документов были известны и ранее и забрать их умышленно в целях не дать воспользоваться ими другому, я также не мог.

Документы имели архивный штемпель, не были ни вырезаны, ни вырваны мною в противоположность утверждению печати и оратора в совещании. Следствием установлено, что документы, понятно бывшие у меня, а не политические уника, мною цитировались с точным указанием их принадлежности и местонахождения (по архиву). Нахождение документов у меня объясняется след. обр.: для ускорения архивной работы, некоторые из архивных документов брались для переписки на дом, переписывались и возвращались, но часть документов случайно, без всякого умысла осталась в груди переписанного материала. Письмо С. Б. Веселовскому по поводу одного из этих документов (Сольвыгодская заседка) было вызвано тем, что я не подозревал тогда, что кроме копии с документа у меня находится и самый документ. Переписка с проф. Саввой, носившая так же частный характер, попала в печать с еще большим искажением, она приведена из вторых или из третьих рук. Сам Савва по этому вопросу никаких показаний газетам не давал. Эта переписка устанавливает: 1) я не скрывал, что Сольвыгодская заседка известна мне, 2) что на запрос Саввы о ее архивной принадлежности и местонахождении я дал точный и определенный ответ. Другие детали этой переписки к делу не относились; в них трактовались (**арк. 89**) научные вопросы...

Сверх того, следствием установлено, что еще раньше (до этой переписки) я докладывал «засетку» по копии, снятой с нее еще в Москве, с точным указанием ее местонахождения, в заседании Общества Нестора-летописца (доклад этот предназначался в печать и тогда уже был сдан в портфель общества). Последовавший затем запрос архива заставил меня пересмотреть весь свой громадный копийный материал – вместо одного документа, о котором я был запрошен, мною обнаружено несколько. Все они возвращены архиву по моей собственной инициативе.

Далее, в помещенной Киевской Мыслью моей биографии действительности соответствует только имя, отчество, фамилия, место деятельности и звание моего отца. В частности моя диссертация, как и вся моя деятельность не носили политического характера, тем более она не может быть оформлена к условиям текущего момента, в том смысле, в каком это изображено, так как в ней доказывалось, что царь Михаил «был ограничен в своих царских правах нормами установившегося к тому времени обычного права».

Рассмотрев и обследовав мои действия, судебный следователь переквалифицировал их как простое нарушение архивных правил о занятиях, причем установил, что единственный мотив, которым я руководился, беря документы для переписки на дом, заключался в желании исследовать в остающийся у меня небольшой срок возможно большее количество материалов.

На второй части постановления я не останавливаюсь (арк. 89 зв.), но даже суд приговором вступивши в законную силу при нынешних обстоятельствах через несколько месяцев, оправдает тех, кто причинил мне великое горе, потому ли, что они «добросовестно» заблуждались, потому ли, что они поверили другому, потому ли что их писания и слова ... авторитет того или иного «видного» лица или частного общения, то все же ничто в вопросе о моей реабилитации не изменится, ибо в так называемом «деле Сташевского» речь до постановления следователя шла о вине его, а не других.

Теперь все сделалось ясным. Следствием установлено не совершил проф. Сташевский 7 лет тому назад что он не совершал; что в его деяниях не было ни наличия преступления, ни тех мотивов, которыми это преступление объясняли.

Моя роль закончена. И дело суда судить не Сташевского, а этих других.

Примите уверение в моей преданности и уважении» (арк. 90).

(ДАК. Ф. 871, оп. 2 спр. 354, арк. 87-90).

Статья акцентирует внимание на важности изучения истории Киевского коммерческого института – темы, которая имеет ценность как для региональной, так и для истории Украины в целом. Возможности для изучения сквозь призму истории этого вуза региональной истории раскрываются на примере Черниговщины. Общая же история рассматривается через «дело Сташевского», которое позволяет показать процесс кризиса профессорской культуры и мировоззренческой системы всего украинского общества начала XX в. Приводятся тексты ряда вновь открытых документов по этому «делу».

Ключевые слова: М. В. Довнар-Запольский, профессорская культура, Киевский коммерческий институт.

The article emphasizes the importance of studying the history of Kiev Commercial Institute – a topic that is of value for the regional history as well as for the history of Ukraine as a whole. Opportunities for studying the regional history through the prism of the history of this university are shown on the example of the Chernigov region. General history is seen through the «case of Stashevsky» showing the process of a crisis of the professors culture and the world view of the whole Ukrainian society at the beginning of the XX th century. The texts of newly discovered documents on this «case» are demonstrated in this paper.

Key words: M.V. Dovnar-Zapolsky, professors culture, Kiev Commercial Institute.